

İSLAM EKONOMİSİNDE MALİYE POLİTİKASI -TEORİK BİR YAKLAŞIM-

Nihat ALTUNTEPE ^a

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru: 14 Kasım 2018

Kabul: 27 Haziran 2019

JEL Sınıflandırma:

E62

H51

H5

Anahtar Kavramlar:

İslam Ekonomisi

Maliye Politikası

Zekât

Vergi

Kamu Harcaması

ÖZ

Çalışmanın temel amacı; kamu harcamaları ve kamu gelirlerinden oluşan maliye politikasını İslam ekonomisi perspektifinden ele alıp incelemektir. Bir diğer amaç ise İslam ekonomisinde maliye politikasıyla geleneksel ekonomide maliye politikalarının karşılaştırılmasının yapılmasıdır. Maliye politikası özellikle vergi boyutunun ve zekâtın öneminden dolayı İslam ekonomisi açısından ele alınıp incelenmesi bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer alacaktır. Çalışmada ilk olarak geleneksel anlamda maliye politikası teorik açıdan incelenecektir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise İslam ekonomisi ele alınacak daha sonra İslam ekonomisinde maliye politikasının amaçları ve araçlarıyla, işleyiş mekanizması ortaya konulacaktır. Çalışma sonunda İslam ekonomisi maliye politikasına göre; kamu gelirlerini; zekât ile birlikte çeşitli vergilerin oluşturduğu tespit edilmiştir. İslam ekonomisi maliye politikasında kamu harcamaları konusunda ise; zekât dışında elde edilen gelirlerin harcamalarında, zamanın şartlarına göre kamu otoritesinin tam bir hareket serbestliğine sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

^a **Sorumlu Yazar:** Nihat Altuntepe, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Gönen MYO, Dış Ticaret Bölümü, Türkiye. E-posta: nihataluntepe@isparta.edu.tr

Kaynak göster: Altuntepe, N. (2019). İslam Ekonomisinde Maliye Politikası -Teorik Bir Yaklaşım-. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 5(1) 39-62

ISLAMIC ECONOMY'S FISCAL POLICY

Nihat ALTUNTEPE^b

Isparta University of Applied Sciences, Gonen Vocational School, Turkey

---

ARTICLE INFO

Article history:

Received: Oct 18, 2018

Accepted: June 27, 2019

JEL Classification:

E62

H51

H5

Keywords:

Islamic Economics

Fiscal Policy

Zakat

Tax

Public Expenditure

ABSTRACT

The main aim of this study is to examine the fiscal policy which consists of public expenditures and public revenues from the perspective of Islamic economy. Another objective is to compare fiscal policy in the Islamic economy with fiscal policies in the traditional economy. Fiscal policy will be included in the scope of this study examination in terms of Islamic economy, especially due to tax economy and the zakat. In the study, firstly the fiscal policy in the traditional sense will be examined theoretically. In the following parts of the study, the Islamic economy will be considered and then the Islamic economy will be introduced with the aims and means of fiscal policy and the mechanism of operation. At the end of the study, it has been determined that public revenues according to Islamic economy's fiscal policy are composed of various taxes together with zakat. It has been revealed that the public authority has a complete freedom of movement in terms of the expenditures of the out-of-zakat in terms of public spending in the Islamic economy fiscal policy

---

^b **Corresponding Author:** Nihat Altuntepe, Isparta University of Applied Sciences, Gonen Vocational School, Turkey. E-mail: nihataaltuntepe@isparta.edu.tr

To cite this article: Altuntepe, N. (2019). Islamic Economy's Fiscal Policy. *Journal of Islamic Economics and Finance*, 5(1), 39-39-62

© IZU International Research Center for Islamic Economics and Finance. All rights reserved.

Ekonomilerin temel amacı; kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılayacak şekilde tahsis edilmesi ve dağıtılmasıdır. Ancak, tam olarak kaynakların kıtlığı ve alternatif kullanımları nedeniyle, toplum için kabul edilebilir bir tahsisi ve dağıtımını gerçekleştirmek her zaman mümkün değildir. Bu nedenle ekonomi, kaynakların sosyal adalete uygun olarak tahsis edilmesinde ve dağıtılmasındaki bir iyileştirme ile gerçekleştirilecek olan insan refahının artışı tartışmalarına doğrudan veya dolaylı olarak dâhil olmuştur. Bununla birlikte, farklı dünya görüşleri farklı sosyal ve ekonomik görüşler ile vizyonları yansıtır. Bu yüzden toplumun dünya görüşü, ekonomik tartışmalar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda İslam ekonomisi ve geleneksel ekonomi farklı dünya görüşlerine sahip ekonomileri tanımlamaktadır. Her iki ekonomik sistem kıt kaynakların dağıtımında ve ekonomideki diğer sorunların çözümünde dünya görüşlerine bağlı olarak farklı çözümler üretmektedir.

Ekonomilerde kıt kaynakların etkin bir şekilde dağılımını sağlamak amacıyla ekonomi politikaları uygulanmaktadır. Ekonomi politikaları temelde para politikası ve maliye politikası olmak üzere iki türdür. Ekonomik sorunların çözümünde bu iki politikanın birbiriyle uyumlu şekilde yürütülmesi bir zorunluluktur. Dolayısıyla farklı dünya görüşlerine sahip ekonomilerde uygulana maliye politikalarının ayrı ayrı ele alıp incelenmesi amaç ve araçlarının daha iyi anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Literatürde geleneksel ekonomi açısından maliye politikasıyla ilgili çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Ancak İslam ekonomisi açısından maliye politikasını konu alan az sayıda çalışma vardır. Bu nedenle bu çalışma maliye politikasını İslam ekonomisi açısından ele alıp incelemektedir.

Maliye politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin kilit bir role sahip olduğu bilinmektedir. Maliye politikasının rolü, yani kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasındaki ilişki, uzun zamandır tartışma konusu olmuştur. 20. Yüzyılda belli bir süre için, maliye politikasının rolüne ilişkin Keynesçi bir görüş daha geleneksel görüş olarak desteklenmiştir. Diğer bir görüş ise, kriter olarak kamu sektörü ekonomisinin sağlıklı yönetim hedefini gerçekleştirmek için dengeli bir bütçenin sürdürülmesine yönelik fikri savunmuştur.

Gelişmiş ekonomilerde maliye politikasının rolü, tam istihdamı sürdürmek ve büyümeyi gerçekleştirmektir. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerde, hızlı ekonomik büyümeye bir ortam sağlamak için maliye politikası kullanılmaktadır. Maliye politikası uygulamaları özellikle gelişmekte olan ülkeler için daha büyük önem taşımaktadır.

Bununla birlikte genel olarak maliye politikasının temel amacı, tam istihdamı sağlamak ve sürdürmek, yüksek ekonomik büyüme oranına ulaşmak, fiyatları ve ücretleri istikrarlı bir seviyede tutmaktır.

Ekonomi üzerinde bu önemli etkilerinden dolayı maliye politikasının son zamanlarda büyük bir ilgi uyandıran İslam ekonomisi açısından ele alınıp incelenmesi de önem taşımaktadır. Bu nedenle bu çalışmada İslam ekonomisinin maliye politikası uygulamaları teorik açıdan analiz edilecektir. Yapılacak olan çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde maliye politikası teorik açıdan ele alınacaktır. İkinci bölümde kısa olarak İslam ekonomisi açıklanacaktır. Üçüncü bölümde ise İslam Ekonomisinde maliye politikasının amaç ve araçları incelenecektir.

MALİYE POLİTİKASINA TEORİK YAKLAŞIM

Maliye politikasının temeli İngiliz ekonomist John Maynard Keynes'in teorilerine dayanmaktadır. Keynesyen iktisat olarak da bilinen bu teori, temel olarak hükümetlerin vergi seviyelerini ve kamu harcamalarını artırarak veya azaltarak makroekonomik değişkenlerin seviyelerini etkileyebileceğini belirtmektedir. Maliye politikasının iki ana aracı kamu harcamaları ve vergilerdir. Daha yüksek hükümet harcamaları ya da vergilerdeki düşüş, toplam talebi artıran bir gelir enjeksiyonu iken, harcamalardaki düşüş ya da vergilerdeki artış, toplam talebin düşmesine neden olan bir gelir kaçağıdır. Maliye politikası, daha önce ifade edilen ve GSYİH olarak adlandırılan toplam üretim miktarını etkileyen ekonomiyi yönetmek ve yönlendirmek için kullanılan önemli bir araçtır. Ekonominin durgunluk içinde olması, kullanılmayan üretken kapasite ve işsizlerin olması durumunda, talepteki artışlar fiyat seviyesini değiştirmeden daha çok çıktıya yol açacaktır. Ekonomi tam istihdamda ise, tam tersine, mali genişlemenin fiyatlar üzerinde daha fazla etkisi olacak ve toplam çıktı üzerinde daha az etkisi olacaktır (Aurora, 2010: 48-50).

Diğer taraftan maliye politikası, ekonomiyi etkilemek için kamu harcamalarının ve vergilendirmenin kullanılmasıdır. Hükümetler, güçlü ve sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmek ve yoksulluğu azaltmak için genellikle maliye politikası uyguladılar. Tarihsel olarak, maliye politikasının bir politika aracı olarak öne çıkması giderek azalan bir seyir izlemiştir. 1930'dan önce, sınırlı hükümet müdahaleleri veya laissez-faire yaklaşımı hüküm sürmüştür. 1929 yılında borsanın çöküşü ve Büyük Buhranla ilgili politika yapımcılar hükümetleri daha proaktif bir rol oynamaya zorlamışlardır. Daha yakın zamanlarda, ülkeler malların ve hizmetlerin üretilmesinde ve bölüşülmesinde önemli bir rol üstlenen hükümetlerin, büyüklüğünü ve işlevlerini yeniden şekillendirdiler. Hükümetler, ekonominin performansını, harcamaların kapsamını ve bileşimini, borçlanmanın boyutunu ve türünü değiştirmektedirler. Diğer taraftan hükümetler, kaynakların ekonomide nasıl kullanıldığını ve kullanılacağını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedirler. Milli gelir muhasebesinin temel denklemi bunun nasıl gerçekleştiğini

göstermektedir:

$$Y=C+I+G+XN \quad (1)$$

Yukarıda birinci denklemin sol tarafında yer alan Y; Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'yı (GSYİH), yani ekonomide üretilen tüm mal ve hizmetlerin değerini göstermektedir. Denklem sağ tarafındaki değişkenler toplam harcama ya da talebin kaynağını göstermektedir. Toplam harcamayı gösteren; C; özel tüketim harcamalarını, I; özel yatırım harcamalarını, G; kamu harcamalarını ve XN ise net ihracatı göstermektedir. Toplam talebi, kamu harcamaları ile doğrudan artıran maliye politikaları, genellikle genişletici veya daraltıcı olarak isimlendirilmektedir (Horton ve El-Ganainy, 2009:52).

Diğer bir ifade ile maliye politikası; toplam talebi, servetin dağılımını ve ekonominin mal ve hizmet üretme kapasitesini etkiler. Kısa dönemde, harcama ya da vergilerin değişmesi, mal ve hizmetlere yönelik talebin büyüklüğünü ve modelini değiştirir. Zamanla bu toplam talep, üretim faktörlerine, insan sermayesinin gelişmesine, sermaye harcamalarının tahsisine ve teknolojik yeniliklere yapılan yatırımlara bağlı olarak, kaynakların ve bir ekonominin üretken kapasitesinin paylaşımını etkiler. Vergi oranları, işgücü, tasarruf ve yatırımın net getirileri üzerindeki etkileri ile, aynı zamanda hem üretim kapasitesinin büyüklüğünü hem de ekonomideki tahsisini etkilemektedir (Richard vd., 2006: 3-4). Diğer taraftan hükümetler işsizliği istenilen seviyeye düşürmek ve GSYİH'nin yeterince büyümesini güçlendirmek için kamu harcamalarını artırmaktadırlar. Kamu harcamaları işsizlik sigortasındaki artış, sosyal yardımlar, işsiz ve yoksullara yapılan diğer transferler ile resesyonlarda otomatik olarak genişlemektedir (Tcherneva, 2011:3-5).

Ekonomik amaçları gerçekleştirmek için etkin politika kullanımı, ekonomistler arasında her zaman tartışılan bir konudur. Özellikle, ekonomik de küçük bir büyümenin aşamaları sırasında ve ekonomik faaliyette bir toparlanmayı teşvik etmek için maliye politikası kapsamında; vergi indirimleri veya yeni kamu yatırımları gibi önlemler alınmalıdır. Buna karşılık, büyüme potansiyelin üzerinde olduğunda, kamu harcamaları azaltmalı veya vergilendirme arttırılmalıdır (Cimadomo, 2008: 7).

Aynı zamanda maliye politikası; hükümetlerin ekonomik hedeflere ulaşmak için kullandığı araçlar olarak da tanımlanmaktadır. Maliye politikasının ilk ve en önemli hedefi, kaynakların tam olarak kullanılmasıdır. Bu, istihdam oranını arttıracak ve ekonomideki yaşam standartlarını iyileştirecektir. Fiyat istikrarı maliye politikasının ikinci amacı olup, fiyat artışını önlemek için toplam talep ile toplam arz arasındaki denge sağlanmalıdır. Maliye politikasının bir diğer amacı da, yatırımları teşvik etmektir. Maliye politikası kamu sektöründeki yatırım oranıyla birlikte özel sektör yatırım oranını da etkilemektedir. Maliye

politikasının diğler amaçları; eşit kaynak dağılımını, kaynakların optimizasyonunu ve ekonomik istikrarı sağlamaktır. (MUNİ, 2018).

İktisadi okulların görüşlerine göre değerlendirildiğinde her bir okula bağlı olarak maliye politikalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Keynesyenlere göre; maliye politikası ekonomik istikrarın sağlanmasında daha etkilidir. Yine Keynesyenlere göre; genişletici maliye politikası toplam talep yetersizliğini gidererek, üretim, istihdam ve gelirin artmasına neden olacaktır. Monetaristler dışlama etkisinden dolayı maliye politikasının uzun dönemde etkili olamayacağını ileri sürmektedirler. (Düzgün, 2010: 231). Barro'nun geliştirdiği Ricardo Denkliği Hipotezine göre; eğer vergiler azalır ya da harcamalar artarsa, yani genişletici bir maliye politikası uygulanırsa, bu durum hükümetin gelecek için borçlandığı anlamına gelir. Dolayısıyla hükümetin bu borcu gelecekte vergileri artırarak veya harcamaları azaltarak ödemek zorunda olduğu ve insanların bu durumu algılayabilecek kadar akıllı oldukları, bugün hükümetten elde ettikleri kazançtan tasarruf etmeleri ve yatırım yapmaları gerektiğine inandıkları kabul edilir. Böylece ileride hükümete bunları vergi olarak geri ödeyebilirler. Keynes'in görüşüne aykırı Ricardo Denkliği; maliye politikası önlemlerinin toplam talep ve dolayısıyla ülke çıktısı üzerinde bir etkisi olmayacağını, dolayısıyla devletin harcamalarındaki artışın, özel sektörden yapılan harcamalarda aynı düşüşler ile eşleşeceğini kabul eder (Abebrese ve Pickson, 2018: 467-468).

Teori alanında yaşanan bu gelişmeler 20. yüzyılın sonlarında maliye politikasının uygulanmasına yönelik tartışmalar yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olmuştur. Bu tartışmaların temel ayaklarından birini, maliye politikalarının uygulanmasında ihtiyariliğin mi yoksa mali kuralların mı ön planda olması gerektiği konusu oluşturmuştur. 1930'lu yıllarda Keynesyen ekonominin doğması ile birlikte uygulamaya başlanılan ihtiyari maliye politikasının ortaya çıkardığı olumsuzluklar bu politikaya olan ilginin giderek azalmasına neden olmuştur. İhtiyari maliye politikası ortadan kaldırılmak için mali kurallar kavramı gündeme gelmiştir (Günaydın ve Eser, 2009: 52).

Mali kuralları hem geniş anlamda hem de dar anlamda tanımlamak mümkündür. Geniş anlamda mali kurallar; bütçenin hazırlanması, onaylanması ve uygulanmasına yönelik kuralları ve getirilen düzenlemeleri ifade eder. Dar anlamda mali kurallar ise; bütçe açıkları, borçlanma, harcamalar ve vergiler gibi mali göstergelere belirli sınırlamaları içeren maliye politikası uygulamalarına yönelik yasal sınırlamalar olarak tanımlanmaktadır (Karakurt ve Akdemir, 2010: 228).

Mali kural, bütçe politikaları üzerinde sayısal sınırlar yoluyla maliye politikası üzerinde uzun süreli bir kısıtlamayı tanımlar. Bu, sınırların sık sık değiştirilemeyen maliye politikası uygulanması anlamına gelir. Ancak, mali bir

kuralları oluşturan sınır çizgileri her zaman açık değildir (Ledó, 2017: 8). Maliye politikasının yürütülmesini yöneten kurallar ve kısıtlamalar, başta ABD ve İngiltere olmak üzere birkaç sanayi ülkesinde uzun süredir benimsenmiştir. Ancak, 1990'lardan beri mali kuralların benimsenmesi, birçok endüstriyel ve gelişmekte olan ülkede mali çerçevelerin önemli reformlarının bir parçası olarak, dünya çapında yayılmaya başlamıştır. Mali kurumların reformları ve mali kurallar, parasal kurumlardaki değişikliklerle ve merkez bankası reformlarından önce gelen politikalarla ilgili hedeflerle motive olur. Mali kurallar mali ödeme ve sürdürülebilirliğin güçlendirilmesini, yani devlet açıklarının ve kamu borçlarının sürdürülebilir düzeylerine ulaşmasını, makroekonomik istikrarın sağlanmasını gerçekleştirir (Hebbel ve Soto, 2017: 103-105).

Tablo 1. *Literatürdeki Bazı Maliye Politikası Kuralları Tanımları*

Kaynak	Tanım
Kopits ve Symansky (1998)	Bazı mali değişkenler üzerine konulan yasal sınırlamalar veya maliye politikası üzerine konulan daimi sınırlamalardır.
Gürsoy Hürcan (1999)	Makroekonomik anlamda, mali performans göstergelerine kalıcı olarak getirilen sınırlamalar ya da oranlardır. Dar anlamda ise, hem bütçe tahminlerine hem de bütçe uygulamalarına uyumun yaptırımlara tabi olmasıdır.
Kennedy ve Robbins (2001)	Hükümetlerin maliye politikası seçeneklerine bağlayıcı bir kısıt veya sınırlama getiren düzenlemelerdir.
Hallerberg, Strauch ve Von Hagen (2007)	Bütçenin karar alma ya da uygulama sürecini düzenleyen davranışsal ya da hukuki normlardır.
Aktan ve Vural (2007)	Mali performansı ölçme gücüne sahip olan bazı göstergeler çerçevesinde tanımlanan sayısal tavan ve hedefler yoluyla isteğe bağlı maliye politikası uygulamalarına getirilen daimi sınırlamalardır.
Vural (2007)	Maliye politikası uygulamalarının etkinliğini artırmak ve bütçeleme sürecinden kaynaklanan sorunları ve bu sorunların yol açtığı etkinsizliği ortadan kaldırmak amacıyla bütçe, borçlanma, harcama ve vergiler gibi mali araç veya göstergeler kullanılarak, maliye politikasına getirilen yasal veya anayasal sınırlamalardır.
Bali ve Çelen (2007)	Kamu bütçesinin denkliliğine yönelik düzenlemelerin yapılması, yıllık borçlanma düzeyine sınır getirilmesi, kamu gelirlerinin olması gerekenin üzerinde artırılmasının önlenmesi ve piyasadaki kaynak/etkinlik dengesini sağlamak amacıyla kamu harcamasının popülist ve siyasi oy amacıyla kullanılmasının kısıtlanmasıdır.

Kaynak: Bilginoğlu ve Maraş, SOBİAD,2011, s. 52.

Yukarıdaki Tablo 1’de, maliye politikasıyla ilgili yapılan çalışmalardaki mali kural tanımları yer almaktadır. Tablodaki tanımlar incelendiğinde, her bir tanım azda olsa farklılık göstermesine rağmen, mali kuralın amaçları noktasında birleştikleri görülmektedir.

İSLAM EKONOMİSİNDE MALİYE POLİTİKASI

İslam Ekonomisi

İslam ekonomisi üç sektör ekonomisi olarak nitelendirilmektedir. Bu üç sektör; kâr ile motive edilen özel sektörü, herhangi bir kâr amacı gütmeyen özel sektör (gönüllü sektör) ve kamu sektörünü içermektedir. Başka bir ifade ile bu üç kuruluş; piyasa, gönüllü ekonomik kurumlar ve hükümettir. İslam ekonomisinin üç sektörel niteliği, İslami toplumun değer kaynağından ortaya çıkmaktadır (Faridi, 1983: 20-21). Geleneksel ekonomide özel sektör ve kamu sektörü yanına İslam ekonomisinde gönüllü ekonomik kurumların da eklendiği görülmektedir.

Bununla birlikte İslam kaynakları, ekonomik normların inşasında çok sayıda çözüm içermektedir. Özellikle İslam dininin ilk tarihleri, ekonomik davranış ve kurumlarla ilgili bir dizi öneri sunmaktadır. Ancak, belirgin ve kaynağı İslam olan bir ekonomi disiplini kavramı çok yenidir. İslami ekonomisinin kökenleri, İslam’ı tam bir yaşam tarzı haline getirmeye çalışan Pakistanlı bir sosyal düşünür olan Savyid Abul-Ala Mevdudi’nin eserlerinde yatar. Mevdudi, yazılarında İslam’ın bir dizi ritüelden çok daha fazlasını ortaya çıkardığını belirtmiştir. O, İslam’ın; eğitim, tıp, sanat, hukuk, siyaset ve ekonomi dahil olmak üzere insanın tüm varoluş alanlarını içine aldığı savunmuştur. Mevdudi bu iddiayı desteklemek için aralarında İslami ekonomi olmak üzere çeşitli İslami disiplinlerin temellerini atmıştır. İslam ekonomisine diğer belirgin katkılar Mısırlı olan Sayyid Kutub ve Iraklı Muhammed Baqir el-Sadr tarafından yapılmıştır. Bu öncülerin öğretileri birtakım farklılıklar göstermektedir. Mevdudi serbest piyasa sürecine sempati duysa da, serbest piyasa davranışının klasik İslam kaynaklarında bulunan davranış normlarıyla sınırlandırılması gerektiğinde ısrar etmektedir. Genel olarak serbest piyasa ekonomisini güvensiz bulan Kutub ve El Sadr, devlet tarafından uygulanan kontroller ile güdümlü bir ekonomiyi desteklemeyi tercih etmişlerdir (Kuran, 2018).

İslam ekonomisi literatürü, İslam dininin öngördüğü ekonomik işleyişin mevcut ve uygulamada olan bütün ekonomik sistemlerin tümünden üstün olduğunu kabul etmektedir. İslam ekonomik sistemi, ekonomik sistemlerin ilahi ya da beşeri bir tasarım ürünü olduğu fikrini taşımaktadır. İslam teorisi, değer yargılarının hakimiyeti altında biçimlenmekte ve nihai olarak sistemin ne

ölçüde adil işleyeceği; doğrudan tasarımı yapan öznenin değer yargıları ve ahlak anlayışı ile ilişkilendirilmektedir (Ongan, 2008: 215).

İslam ekonomisinde özellikle liberal kapitalizmin aksine tüketicilerin ekonomik işlemlerinde sınırsızlık hakim olmadığından dolayı düzeni sağlayacak, ekonomik organizasyonu gerçekleştirecek müessese veya müesseselere ihtiyaç vardır. Başta devlet olmak üzere devletin kontrolünde vakıflar, dernekler ve bu amaca hizmet edecek diğer kurum ve kuruluşlar gereklidir. İslam bu anlamda kendi ekonomik yapısını hukuk ve maneviyat üzerine inşa ederek, her bireyi zaruri kurullarla muhatap kılarak çerçevenin içinde tutarken diğer yandan bu çerçevede gönüllü olarak hareket etmeleri için manevi öğretilerle onları hazırlamaktadır (Mevdudi, 2016: 137, Aktaran: Sugözü, 2017: 192).

İslam ekonomisinin ifade edilen bu temelleri dikkate alındığında, geleneksel ekonomi ile aralarında metodolojik çerçevenin oluşturulması bakımından belli birtakım farkların olduğu görülmektedir. Aşağıdaki Tablo 2’de her iki sistemin metodolojik çerçevesi bireysellik ve piyasa açısından ele alınarak özetlenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde görülmektedir ki, Geleneksel ekonomik sistemin metodolojik çerçevesini bireysellik oluşturmaktadır. Buna rağmen; İslam ekonomisinin metodolojik çerçevesini bireysellik değil, sosyal alaka ve ilgi oluşturmaktadır. İnsanlar ekonomik faaliyetlerini sosyal çevre ve ahirete ilişkin İslami sınırlandırmaları dikkate alarak yürütürler.

İslam ekonomisine göre; ekonomi bilgisine sahip olmak ve öğrenmek, servet sahipliğinden çok daha önemlidir. Servet sahibi olmanın miras, arazide maden bulmak gibi çeşitli yolları olabilir. Ancak bu yollarla sahip olunan servetin gerektiği yerlerde gerektiği zaman ve gerektiği kadar kullanılması, işletilmesi, harcanması bilgi gerektirir. Bu sebeptendir ki Kur’ân’ın ilk sûresi Fatiha’da “*Kendilerine nimet verdiğin kişilerin yoluna ilet*” denilerek, nimete erenlerin yolunun istenmesi gerektiği insanlara tavsiye edilmektedir (Çolak, 2003: 30). İslam ekonomisi, arz ve talep temelinde serbest bir piyasa mekanizmasını öngörür. Ancak bu serbestlik insanların refahını artırmak amacıyla birtakım kurullarla sınırlandırılmıştır. İslam ekonomisinde genel kurullardan biri, kar elde etmek isteyen herkesin de risk alması gerektiğidir. İslam ekonomisinin çalışma prensibi; risk yoksa kazançta yoktur. İslam, bir bireyin başkalarına bağımlı olmadığı bir toplumu öngörür. İslami etik, yeni teknolojinin sisteme plansız bir şekilde girişini teşvik etmeyerek, gelişen teknolojinin devreye girmesinin aşamalı ve planlı olmasının gerektiğini savunur. Aynı zamanda, sanayicileri yeni teknolojinin ortaya çıkmasıyla beraber ekonomik zorlukların maliyetini üstlenmeye teşvik eder. İslami bir ekonomik düzende, reklam yoluyla talep oluşturma sorunu, kapitalist sistemdeki kadar dikkate alınmaz (Khan, 1994: 8-10).

Tablo 2. Neoklasik/Konvansiyonel Ekonomisi ve İslam Ekonomisi Metodolojik Çerçevesi

Neoklasik/Konvansiyonel Ekonomik Sistemin Metodolojik Çerçevesi	İslam Ekonomisi Metodolojik Çerçevesi
Hareket noktası metodolojik bireyselliktir	Sosyo-tropik bireyler, sadece bireysellik değil aynı zamanda sosyal alaka bir önkoşuldur.
Davranışsal varsayım: Kişisel çıkar odaklı a) kendi çıkarlarını arayan, b) akılcı hareket eden, c) kendi faydasını maksimize etmeye çalışan bireyler;	Davranışsal varsayım: sosyal- alakalı Allah bilincine sahip bireyler a) Kendi çıkarlarını arar, aynı zamanda sosyal alanda iyi olanla ilgilenirler. b) Ekonomik faaliyetlerini bireysel, sosyal çevre ve ahirete ilişkin İslami sınırlamaları dikkate alarak akılcı bir yolla yürütürler. c) Kendi faydalarını maksimize etmeye çalışırken toplumun refahını da ararlar ve ahireti de hesaba katarlar.
Piyasa değişimi	İslami sistemde piyasa mekanizması ekonomik faaliyetlerin temel özelliğidir; ancak bu sistem sosyal-İlgili çevreci ve dostça bir sistemi üreten İslami bir süreç yolu ile sınırlanır. Bu süreç içerisinde sosyalist ve refah odaklı çerçeveler ekonomide teşviki durduraktan kaçınır.

Kaynak: Asutay, 2014,s.130.

İslam ekonomik faaliyetleri zekât, sadaka, vakıf, riba, Tekafül ve Hisbe Kurumu gibi kurumlar ve önlemler tarafından şekillendirilir. İslam ekonomisine göre bütün bu kurum ve önlemlerin temel amacı insanın mutluluğunu artırmaktır. Bununla birlikte bu tür kurumlar, İslam ekonomisinin de kendine has bir işleyişinin ve varlığının olduğunun birer göstergesidir. Gün geçtikçe gelişen, büyüyen ve aynı zamanda politik bir kimlik kazanan İslam ekonomik sisteminin modern kurumları *homo islamicus* veya *tabaa*'ya gibi davranışsal formları kapsamaktadır (Asutay, 2014: 131-132).

İslam Ekonomisi Maliye Politikası

Kamu maliyesinin neredeyse tüm yönlerine değinen bir İslam ekonomisinde maliye politikasının rolü hakkında geniş çaplı bir tartışma vardır.

Tartışmanın başlangıç noktası, bir İslam ekonomisinde maliye politikasının amaçlarının başka ülkelerdekinden farklı olup olmadığı yönündedir. Faridi, Salama, Kahf ve Metvally tarafından yazılan makaleler, İslami bir devletin maliye politikasının ideolojik bir yönelime sahip olması gerektiğini güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Özellikle bu, İslam ekonomisindeki maliye politikasının İslam'ın ideolojik çerçevesinde gelişmesi ve nötr olmaması anlamına gelmektedir. İslami değerleri üstlenme sorumluluğu olan İslami bir devlet; İslam'ın hem maddi hem de manevi refahına eşit önem vereceği için, maliye politikasını içeren devlet politikaları bu temel felsefeyi yansıtmak zorundadır. Bu, İslam ekonomisinde maliye politikasının ayırt edici temel özelliğidir (Ahmed,v.d., 1983: 12-13).

İslam, yerleşik ilkeler ve yasalar aracılığıyla daha yüksek bir ekonomik eşitliği ve sosyal adaleti tesis etmektedir. İslam devletindeki maliye politikası, Kur'an ve Peygamber'in Sünneti'nde ortaya konan genel esaslara dayanmaktadır. İslam ekonomik sistemini geleneksel olanla ayıran şey, Kur'an ve Sünnet'in ulus, birey ve devlet politikalarını yönlendiren değerler sistemi olmasıdır. İslam ekonomisinin maliye politikası, İslami olmayan ekonomideki gibi aynı hedeflere ulaşmayı amaçlar. İslami yasalarda somutlaşan ekonomik istikrar, büyüme ve kişiler arasında adaletli bir gelir dağılımını sağlamak için uygulanan yöntemler İslam ekonomisinin gerçekleştirmek istediği hedeflerdendir. İslam ekonomisinde maliye politikasının temel felsefesi; zamanın otoritesinin, toplumda daha az ayrıcalıklı davranmak, gelir seviyesi düşük olanlara yardım etmek ve aynı zamanda iyi olanı korumak ve desteklemektir. Bu nedenle, hükümet harcamaları genel olarak insanların yaşam standartlarını iyileştirecek faaliyetlere, hayatın tüm alanlarında yaşam standartlarını artırmaya yönelik olarak geliştirilecek ideal politikaların uygulanmasına dayanmaktadır (Sule ve Adam, 2018: 3).

Dolayısıyla İslam ekonomisine sahip bir kamu otoritesi tarafından uygulanan maliye politikası dört sosyoekonomik hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Birincisi; adalet ve eşitlik. İkincisi; toplumun sosyoekonomik ihtiyaçlarının veya sosyo-ekonomik refahının sağlanması. Üçüncüsü; toplumun ekonomik kaynaklarının veya ekonomik büyümenin güçlendirilmesi. Dördüncüsü; toplumun kültürel ortamında iyileşmenin sağlanmasıdır. Yine İslam maliye politikasına göre; devletin geleneksel bölüşüm, istikrar ve dağıtım rollerini yerine getireceği vurgulanır. Yine İslam ekonomisine göre; zekât ve gönüllü sadaka, toplumdaki gelir bölüşümünü gerçekleştirme amaçları için bir araç olacaktır (Tahir, 2013: 4-5).

Gerek geleneksel gerekse İslami ekonominin maliye politikasının sayılan amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için mali araçların kullanılması gerekir. Geleneksel ekonominin mali araçları; vergiler, borçlanma ve kamu

harcamalarıdır. İslam ekonomisinin mali araçları Tablo 3’de özet olarak verilmiştir.

Tablo 3. İslam Ekonomisine Göre Mali Araçlar

Mali Araçlar	Kapsam
Zekât	<p>Ulusal gelirin kayda değer bir kısmının zekât açısından, zenginlerden dar gelirliyle karşı dolaşımı, toplam arzın yanı sıra toplam arzın bileşenleri üzerinde de önemli bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bu amaçla oluşturulan Zekât Fonu, bu dolaşımın ortasında, Zekât 'ın toplayıcısı ve dağıtıcısı olarak belirlenmiştir. Bu dolaşımın asıl amacı, servetin ve gelirin yeniden dağılımıdır, ancak bu gelir aktarımı, temel ihtiyaçları karşılayan metalara olan talep kompozisyonunda değişiklikler ortaya çıkarır. Dahası, ekonomik otorite her zaman Zekât 'ın toplanması ve dağıtımı ile yakından ilgilidir. Zekât para, tüketim malları veya üretici malları açısından toplam dağıtılabildiği için, dağıtımın sonunda dağıtımda meydana gelen değişiklikler toplam talebi ve toplam arzı da etkiler. Zekât sermaye oluşumunu geliştirecek şekilde dağıtılabılır. Zekât, İslami ekonominin ekonomi politikasında önemli bir rol oynayan sistemdir. Bu mali araç, sadece zenginlik ve gelirlerin yeniden dağıtımını amacını değil, aynı zamanda kalkınma ve istikrarın sağlanması hedeflerini de yerine getirmektedir.</p>
Vergiler	<p>İslami toplumda var olan tek vergi Zekât değildir. Gelir ve mülke ilişkin diğer vergiler çeşitli amaçlarla kullanılabilir. Hükümet faaliyetlerini finanse etmek, daha eşit bir gelir dağılımı sağlamak, ekonomiyi istikrara kavuşturmak ve büyümesini finanse etmek için İslam ekonomisinde vergi toplanabilir. Bu vergiler ihtiyaç ve amaçlara göre alınabilir. Bu nedenle, bu vergilerin hacmindeki değişiklikler, harcanabilir gelirdeki değişikliklerle talepteki değişikliklere neden olmaktadır.</p>
Kamu Harcamaları	<p>Kamu harcamalarındaki değişiklikler toplam talebi etkiler. Kamu, harcamalarını artırarak özel sektörün harcanabilir gelirini artırmakta ve tersine, özel sektörün harcanabilir gelirini devlet harcamalarındaki azalmalar ile azaltmaktadır. Bununla birlikte, bu harcamaların hem hacmi hem de bileşiminin çok önemli olduğuna dikkat edilmelidir. İslami bir ekonomik sistemin hedeflerine ulaşılması, hükümet harcamalarının, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere ve insan sermayesine ulaşım ve yatırım gibi kalkınma alt yapılarına yönelik olmasını gerektirmektedir.</p>

Kaynak: Kahf, 1982, s.135-136’dan düzenlenmiştir.

Geleneksel ekonomide, maliye politikası kamu gelirleri ve kamu harcamalarından oluşmaktadır. Kamu gelirleri vergiler ve borçlanma olarak iki ana başlık altında ele alınıp incelenmektedir. Kamu harcamaları ise ayrı bir maliye politikası aracıdır. Dolayısı ile İslam ekonomisi açısından vergilerin, kamu borçlarının ve kamu harcamalarının incelenmesi İslam maliye politikasının anlaşılması için bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

İSLAM EKONOMİSİNDE KAMU GELİRLERİ

Müslüman ekonomistler, eğer bir İslam Devleti'nin mali kaynakları yetersiz ise, Devletin vergi toplamak için adil bir vergi sistemi kurabileceğini savunurlar. Haklı bir vergi sistemi vergi mükelleflerine yük getirmemeli ve bu nedenle vergi, kişinin ödeyebilme kabiliyetine dayanmalıdır. İslam bağlamında vergi sisteminin zekât sisteminin ilkelerini takip etmesi bir zorunluluktur. Özellikle, kişilere gelirlerine göre vergi uygulanmalı, dolaylı vergilendirmeyi doğrudan vergilendirmeye tercih etmeli ve vergi muafiyeti her zaman sağlanmalıdır. Bu nedenle ana vergi matrahı kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisi olmalıdır. (Yusoff, 2006: 117-118).

Kamunun en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Kur'an'da vergiyi bir bütün olarak ifade eden bir kelime bulunmamasına rağmen, zekât, cizye, fey' ve haraç gibi vergi türlerini belirten kelimeler yer almaktadır. Hadislerde ise; bu vergi türünü belirten kelimelerin yanında gümrük ve pazar yeri vergisini ifade eden *meks* kelimesi yer almaktadır. İslam'a göre; belli bir bölgeye toptan vergi salınmasında herhangi bir engelleme yokken, bu uygulamaya o bölgede yaşayan insanlara karşı zulüm olacağı düşünüldüğü için pek sıcak karşılanmamaktadır. Bu nedenle vergilendirmede bir takım kısıtlamalara gidilmektedir. Aynı zamanda İslam vergide adalet ilkesine büyük önem verdiği için vergi miktarlarının belirlenmesinde bir takım kriterler vardır. Bu kriterler; sahip olunan toprağın verimliliği, sulanabilirliği, pazara olan yakınlık ve uzaklık mesafesi, ürünün cinsi, mükellefin ödeme gücünün dikkate alınması, vergiyi toplamakla yükümlü olan kişilerin keyfi uygulamalarına izin verilmemesi, vergi toplama esnasında oluşan maliyetlerin mükellefe yüklenmemesi, mükelleflere zulüm edilmemesi ve vergi memurlarının ahlaklı kişilerden seçilmesidir (TDV, 2013: 52-53).

“Ve sana neyi infak edeceklerini sorarlar. Deki ihtiyaçtan ortakalamı”

Bakara Suresi, 2:219

Yukarıdaki ayetten de anlaşılacağı gibi Kur'an-ı Kerim'de vergi politikaları için kabul edilen belli başlı unsur, ekonomide vergi yükünün kendisinin ihtiyaç

duymuş olduğu maldan daha fazla malı olan kişilerin üzerine yüklenmiş olmasıdır. Bu tür bir vergilendirme, toplumda zengin olan kişilerin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra tasarruf ettikleri servetleri de kapsar (Mevdudi, 2016: 131-132). Kur'an-ı Kerim'e göre mal; dünya hayatında insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan bir araçtır ve gelip geçicidir. Yine Kur'an'a göre dünyada tüm var olanların tek ve sadece gerçek sahibi olan Allah'tır. Allah yanında mal sahibi olanların herhangi bir üstünlüğü yoktur. Allah insanları bazen hatalarından dönüp kendisine yönelmeleri için ekonomik sıkıntıya uğratmaktadır. Kur'an tarafından mala yüklenen bu anlam, İslam öncesi cahiliye toplumunun mala vermiş oldukları anlam ve önemden taban tabana tamamen zıttır (Yıldız, 2017: 186).

Diğer taraftan hem piyasa ekonomisinde hem de İslam ekonomisinde vergi kamu gelirleri açısından önemli bir rol oynamasına rağmen; her birinin farklı vergilendirme yöntemleri vardır. Piyasa ekonomisinde, sürekli değişen piyasa temelli toplumların ihtiyaçlarını karşılamak için yüzyıllar boyunca vergi sistemi değişikliklere uğramış ve uğramaktadır. İslam ekonomisinde, vergi sistemi Kur'an'ın ve şeriatın ilkelerine dayanmaktadır. Kur'an ve Şeriat'taki ifadeler değişmediğinden, bu ülkelerdeki ihtiyaçlar değişse de vergi sistemi de değişikliğe uğramamıştır. İslam ekonomisinin ilkelerine ve Allah'ın her şeyin nihai sahibi olduğu gerçeğine dayanarak İslam, piyasa ekonomisine ve vergilere karşı tamamen farklı bir yaklaşıma sahiptir. İslam ekonomisinde vergiler, Kur'an'ın kendisinde belirttiği prensiplerde tezahür eden Allah'ın isteğine göre ödenmelidir. Bu temelde bir vergi olmalı ve sadece gelir seviyesi uygun olanlar vergileri ödemelidir. Genel olarak İslami içtihatlar bireyleri, vergi ödeyen birimler olarak kabul eder. İslam'da biri Müslüman, diğeri gayrimüslimler için (cizye gibi) olmak üzere iki vergi yapısı benimsenmiştir. Her durumda, farklı vergiler vardır ve her biri belirli hedeflere ulaşmak için tasarlanmıştır (Rahmani ve Maleki, 2009: 28-31). İslam maliye politikasında düşük gelirden vergi alınmasına dair herhangi bir kural yer almamaktadır. Bunun yanında tüketim üzerinden de vergi alınmaz (Sugözü, 2017: 201). İslam maliyesinde temel vergi gelirleri; zekât, haraç, cizye ve oşürdür.

Zekât kavramının açılımı, bir şeyin temiz olması, büyümesi, bol olmasıdır. Helal yollarla elde edilen maldan onu temizlemek için verilen bölümüne de zekât adı verilir. Zekat kelimesi Kur'an'da on iki tanesi Mekki surelerde, yirmi iki tanesi Medeni surelerde olmak üzere otuz dört yerde geçmektedir (Yıldız, 2017 : 120). Zekât İslam'ın üçüncü ilkesidir. Hicret'in ikinci yılından itibaren tüm Müslümanlara zorunlu hale getirilmiştir. Zekâtın zorunluluğu ilkesi, Kur'an, Hadis ve Müslüman alimlerin fikir birliğinden elde edilir. Zekât İslam'ın üçüncü ilkesi olduğundan, tüm Müslümanlar bu yükümlülüğe uymakla görevlidir. Buna ek olarak, zekâtı vermek Müslümanlar için bir ibadettir. Bu yüzden bir kişi, O'nu ödeme kararını verirse, mükâfatını Allah'tan

alacağına inanır. Aksine, zekât yükümlülüğünü yerine getirmeyi ihmal ederse, İslam dininin kurallarına aykırı davrandığına inanarak günah işlediğini kabul eder. Toplumsal adalete dayanan zekâtın uygulanması, İslami ekonomik sistemin temel özelliğini ifade eder (Mustapha ve Sapiei, 2005: 65-68).

Zekât, esas olarak yoksulların zor durumlarının iyileştirilmesi için bir yol olarak görülmekte ve bu şekilde, gelirin yeniden dağıtılması ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına hizmet eden bir aracın önemli bir rolünü yerine getirmektedir. Zekât sisteminin amacı, yoksullara ve yetimlere maddi yardımda bulunarak gelir dağılımına olumlu katkı sağlamaktır. Zekât, yalnızca alana değil, aynı zamanda bağışçıya da hizmet eder, zira kalbi bencillikten arındırır ve zenginlik için açgözlülükle, yoksul ve muhtaç olana sempatiyi geliştirir. Genel olarak zekât, zenginlikleri nisab adı verilen belirli bir miktarı aşan insanlar tarafından ödenir. Nisab bazı farklı kriterlere göre değişiklik gösteren bir tanıma sahiptir. Altın ile gümüş arasındaki fiyat ilişkisi Hz. Peygamber zamanından beri değiştiği için, refahın modern tanımı da değişmektedir (Bukowski, 2014: 125-127). Kamu gelirlerinde en büyük paya sahip olan ve harcanması gerekli yerler Kur'an'da açıkça belirtilen zekâtın ilkeleri şunlardır (Eskicioğlu, 2007: 33-34);

- 1- İnanç ilkesi
- 2- Adalet ilkesi
- 3- Üretkenlik ve Vade ilkesi
- 4- Mümeyyiz olma ilkesi
- 5- Uygunluk İlkesi
- 6- Serbestlik ilkesi

Zekât yukarıdaki ilkeler çerçevesinde toplanmalı ve harcanmalıdır. İslam ekonomisinde vergi türlerinden biri de haraç vergisidir. Haraç sözcüğü Arap dilinde "kira" ve "gelir" anlamında kullanılır. Zor ve güç kullanılarak fethedildikten sonra Müslüman olmayan önceki sahiplerine bırakılan veya tarımsal ya da başka bir ekonomik faaliyet için kullanılmayan bir arazinin imar edilmesiyle haraç arazisi adını alan topraklardan alınan vergi türüdür. Haraç arazisi vergisi, hicretin yedinci yılında Hayber havalisi, Vadi'I-Kura ve Fedek fethedildiği zaman Hz. Peygamber' in, bu topraklarda yaşayıp Müslüman olmayan ahali ile yıllık olarak elde etmiş oldukları ürünün % 50'sini İslam devletine ödemeleri üzerinde bir yazılı anlaşma yapmasına dayandırılmaktadır. Ancak bu uygulamanın vergi mahiyetinde olup olmadığı tartışmalı olmasına rağmen, bu anlaşmanın gayri Müslimlerle yapılması ve tahsilatın toprak ürünleri ile ilgili olması, daha sonraki yıllarda haraç adı altında gelişmiş bir vergi sisteminin temeli olarak kabul edilmiştir (Yıldırım, 2000:24-25).

İslam ekonomisinde haraç vergisinden sonra cizye ve öşürde bir diğer vergi türünü oluşturur. Cizye vergisi, Müslüman bir devlette gayrimüslimlere yönelik uygulanan vergidir. Müslüman olmayan bir cemaat veya onların bireyleri için, Müslümanlara benzer bir mali yükümlülük getirmektedir. Bu verginin mahiyetini belirlemek devlete aittir. Peygamber döneminde, çoğu yerde, aynı veya nakdi olarak sabit olarak alınan bir vergi olmuştur (Ahmed, 1975). Diğer taraftan cizyeyi; Müslüman olan bir hükümetle anlaşma yapan gayrimüslimlerden, kamu otoritesi tarafından kişi başına alınan makul vergisidir, şeklinde tanımlamak mümkündür. Ödemiş oldukları bu vergiden dolayı anlaşmayı yapan gayrimüslimler tam anlamı ile koruma hakkı kazanmış olurlar. Ödemiş oldukları cizye vergisi karşılığında gayrimüslimler, bütün insani haklara sahip oldukları gibi, devlet onların hayatlarını, şereflerini, mülklerini ve ibadet yerlerini koruyacağını garanti etmiş olur. Öşür yada öşür; Müslümanlara ait arazilerde yetiştirilen tarım ürünlerinden alınan vergiyi tanımlar (Aslan ve Koçal, 2016: 37). İslam Ekonomisinde vergi üretimden alındığı için, öşürde tarım ürünlerinin bir bölümünün, genellikle yüzde 10'unun, vergi olarak alınmasıdır (Sugözü, 2017: 201-202). Bu vergilerin dışında diğer devletlerle olan karşılıklılık ilkesine bağlı olarak alınan gümrük vergisi, ganimet vergisi, veraset vergisi ve olağanüstü vergiler söz konusudur. (Falay, 1994 : 224).

“Allah’ın onlardan alıp resulüne fey’ olarak verdikleri için siz at veya deve koşturmuş değilsiniz. Ama Allah elçilerini dilediği kimselere üstün kılar. Allah her şeye kadirdir. Allah’ın (başka beldeler halkından alıp resulüne fey’ olarak verdikleri, Allah’a, peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir; içinizde sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir servet olmasın diye böyledir. Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının. Allah’a karşı saygısızlık etmekten sakının. Kuşkusuz Allah cezalandırmada çok çetindir.”

Haşr Suresi, 59: 6-7.

Yukarıdaki ayetler, İslami bir devletin gelir kaynaklarından olan fey’i anlatmakta ve hükme bağlamaktadır. Fey; herhangi bir düşmandan bir silah kullanmadan elde edilen gelirlerdir ve hazineye gelir kaydedilir (Karaman, vd., 2012: 545) .

“Kendilerine kitap verilenlerden Allah’a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.”

Haşr Suresi, 59: 24.

Kamu gelirlerinin bir diğer türü kamu borçlarıdır. İslam literatürde kamu borçları üzerine yapılan çalışmalar çok azdır. Ancak 1980'li yıllarda uluslararası borç krizinin patlak vermesinden sonra, Müslüman ekonomistler sorun

hakkında tartışmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, Peygamber Efendimiz (S.A.S.) zamanında birkaç kez kamu borçlanması söz konusu olmuştur. Ayrıca, Müslüman Devlet tarafından, Abbasiler, Osmanlılar ve on dokuzuncu yüzyılın ortalarından bu yana modern Müslüman devletlerinde borçlanma mevcuttur. Ancak, bu kamu borçlarının hiçbiri, zengin vatandaşlardan alınan krediler gibi kıymetli evrakların verilmesine yol açmamıştır. Ek olarak, erken borçlanma zamanında, yani Peygamber Efendimiz (S.A.S.) ve Abbasilerin herhangi bir borçlanma aracı ihraç etmemesi dikkat çekicidir (Kahf, 2018).

İSLAM EKONOMİSİNDE KAMU HARCAMALARI

İslam ekonomisinde Kamu Harcama Teorisi kamu yararı kavramı ile ilgilidir. Harcama ile ilgili tüm kararları düzenleyen İslam'ın ve Allah'ın yarattıklarının yararlarıdır. İslami bir ekonomide kamu harcamalarının genel ilkeleri şöyle özetlenebilir (Khan, 2001: 228-229);

- Tüm harcamalar ümmetin kamu yararı kriterlerini uygun olmalıdır.
- Zorluğun giderilmesi, kolaylık sağlanmasından öncelikli olmalıdır.
- Çoğunluğun çıkarları azınlığın çıkarlarına göre öncelikli olmalıdır
- Özel yarar ile kamu yararı arasında bir çelişki varsa, kamu yararı geçerli olmalıdır.
- Bir seçenek varsa, daha küçük bir kayıp veya fedakarlık tercih edilerek daha büyük bir kayıp veya fedakarlıktan kaçınılmalıdır.
- Kamu harcamaları, ihtiyaçlar hiyerarşisini izleyerek gerçekleştirilmelidir.
- Kamu harcamalarında israf veya savurganlık olmamalıdır.
- Kamu harcamaları, uzun süredir kullanılmayan ya da az kullanılmakta olan varlık ve tesislerin oluşturulmasına yol açmamalıdır.
- Hükümet, tüm gereksiz harcamalardan kaçınılmalıdır.
- Hükümet, kamu harcamaları ile ilgili konularda kayırmacılık ve etnik köken, cinsiyet, kast ya da inanç temelinde ayrımcılık yapmamalı ve buna zorlanmamalıdır.
- Hükümet, kamu harcamalarında bölgelerarası eşitliği dikkate almalıdır
- Gelir transferleri konusunda hükümet, hızlı davranmalı ve bürokrasiden kaçınılmalıdır.

- Hükümet, harcadığı veya topladığı her kuruluş için halka ve Allah'a karşı sorumlu olduğunu unutmamalıdır.

İslam ekonomisinde kamu fonlarının tutulduğu ve günümüzde hazineye eşdeğer olan kavram beytülmaldir. Beytülmal; servet, güven ve sosyo-ekonomik adalet olmak üzere üç ana etken üzerine kurulu İslami bir kavramdır. Sosyo-ekonomik adaletin sağlanması beytülmalın en temel hedefidir. Beytülmal toplumun mali sisteminin ve refah hükümlerinin sorumluluğunu üstlenir. Buna göre beytülmal toplumun servetini ulusun bütün sosyo-ekonomik ve politik düzeninde planlama ve dağıtma görevini tamamlayan bir hazine olarak hareket eder. Bu nedenle, ülkenin ekonomik gelişim sürecinin finansal kaynağıdır. Beytülmal'ın felsefesi kamu maliyesinin temelini oluşturmaktır. Nihai amaç, bireyler tarafından elde edilen servetin zenginlerden yoksullara dağıtılmasını sağlayarak maddi ve manevi değerleri dengelemeye kararlı bir toplum oluşturmaktır. Beytülmal ayrıca ulusal ticaret faaliyetlerini, döviz koordinasyonunu ve uluslararası ticaret işlemlerini de yönetebilir (Namazi, 2010).

İlaveten beytülmalın başlıca işlevi, Müslümanlar tarafından katkıda bulunulan ve elde edilen serveti çeşitli kaynaklardan yönetmektir. Bu nedenle Beytülmal, kelimenin tam anlamıyla ulusal hazine olarak tanımlanmaktadır. Varlık dağılımı ve birikiminin yönetildiği ve kaydedildiği yerdir. Kurum tarafından edinilen ve yönetilen mülklerin başında zekât, haraç ve cizye gelmektedir. Bunların hepsi Beytülmal'da toplanır ve toplumun refahı için geniş ve dini ilkelere uygun olarak kullanılır (Abdullah, 2012).

İslam ekonomisinde uygulanan maliye politikasının kamu gelirlerinden sonra ikinci ayağını oluşturan kamu harcamalarının, elde edilen gelirlere göre gerçekleşmesi gerekir. Bu yüzden kamu gelirleri kapsamında toplanan gelirler, belirli harcamaları yapmak için ayrılmıştır. Zekât dışında elde edilen gelirlerin harcaması konusunda zamanın şartlarına göre kamu otoritesinin tam bir hareket serbestliği söz konusudur. İslam ekonomisinde kamu gelirleri içinde en büyük paya sahip olan zekâtın ve zekât kategorisine giren Müslümanlardan alınan gümrük vergisinin nerelere harcanması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de açık ve net olarak ifade edilmiştir (Tabakoğlu, 2016: 392). Zekât gelirlerinin harcama alanları Kuran'da belirtildiği gibi şunlardır (Eskicioğlu, 2007: 49-50);

- Yoksul ve güçsüzlere yardım için,
- Yeni Müslüman olmuşlara yardım için
- Muhtaç durumda olanlara yardım için
- Borçlulara yardım için

- Kölelerin hürleşmesi için
- Yolda kalmış yoksullara yardım için
- Zekâtı toplamakla görevli memurların ücretlerini ödemek için
- Allah yolunda harcanır.

Zekatın yanında kamunun gelir kaynaklarından bir diğeri olan fey ise; kamu yararı ön planda tutulmak şartıyla, herhangi bir sınırlandırmaya tabi tutulmaksızın, asker, memur maaşları, savunma giderleri, bayındırlık işleri v.s. gibi devletin yapması gereken diğer bütün hizmetlerin gerçekleştirilmesi için harcanır (Karaman, vd., 2012: 545).

“Allah’ın verdiği bu ganimet malları, yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah’tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah’ın dini ve Peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır.”

Haşr Suresi, 59: 8.

Yukarıdaki ayet bir kamu geliri olan ganimet mallarının yine kamu tarafından kimlere harcanması gerektiğini ifade etmektedir.

SONUÇ

Geleneksel ekonomide uygulanan maliye politikasının temel amacı makroekonomik hedefleri gerçekleştirmektir. Kamu otoritesi bu tür politikalar üretirken birtakım amaçları gerçekleştirmek istese de, bu amaçlar arasında bazen çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Hedeflenen sadece ekonomik büyüme, istihdam, kişi başına düşen gelir ve fiyat istikrarı gibi nicel amaçlardır. Bu amaçları gerçekleştirmek için vergilendirme ve borçlanma gibi mali araçlar kullanılır. Vergilendirme dolaylı ve dolaysız vergiler diye ikiye ayrılmış olmasına rağmen vergilendirme türünde ve oranında çok sayıda çeşitlilik vardır.

İslam ekonomisinde maliye politikası ile ilgili yapılan diğer çalışmalar gibi bu çalışmanın da ortaya çıkarmış olduğu sonuç; İslami bir devletin maliye politikasının ideolojik bir tarafının olması gerektiği yönündedir. Bu durum İslam ekonomisi maliye politikasının İslam’ın ideolojik çerçevesine bağlı kalarak gelişmesi gerektiğini göstermektedir. İslam ekonomisinin maliye politikası uygulamaları İslam’ın temel değerlerini yansıtacak şekilde insanların hem maddi hem de manevi refahına eşit derecede önem verecek şekilde gerçekleştirilmelidir. İslam ekonomisindeki maliye politikası, Kur’an ve Peygamber’in Sünneti’nde ortaya koymuş olduğu temel esaslara dayandırılmak zorundadır. Bununla birlikte İslam ekonomisi maliye politikasının amaçları arasında geleneksel ekonomideki maliye politikasının hedefleri de yer

almaktadır.

İslam dini, insanı merkeze oturtturarak, yerleşik ilkeleri ve yasaları aracılığıyla daha yüksek bir ekonomik eşitlik ve sosyal adaleti gerçekleştirir. İslam ekonomik sistemi piyasa ekonomisinden ayıran şey, Kur'an ve Sünnet'in, ulus, bireysel ve devlet politikalarını yönlendiren değerler sistemini içeriyor olmasıdır. İslami ekonomisinde maliye politikası, İslami olmayan ekonomideki gibi aynı hedeflere ulaşmayı amaçlar. İslami yasalarda somutlaşan ekonomik istikrar, büyüme ve kişiler arasında adaletli bir gelir dağılımını sağlamak için uygulanan yöntemler İslam ekonomisinin hedefleri arasında yer alır. İslami bir ekonomide, maliye politikasının temel felsefesi; kamunun, toplumdaki insanlar arasında ayırım yapmaksızın, gelir seviyesi düşük olanlara yardım etmek, iyi olanı da her zaman korumak ve desteklemektir. Bu nedenle, hükümet harcamaları genel olarak insanların yaşam standartlarını iyileştirecek faaliyetlere yönelerek ideal politikaların uygulanmasında kullanılmalıdır.

İslam ekonomisine göre uygulanan maliye politikasının geleneksel ekonomi maliye politikaları amaçları yanında şu dört temel hedefi;

- Adalet ve eşitlik.
- Toplumun sosyoekonomik ihtiyaçlarının veya sosyo-ekonomik refahının sağlanması.
- Toplumun ekonomik kaynaklarının veya ekonomik büyümesinin güçlendirilmesi.
- Toplumun kültürel ortamında iyileşmenin sağlanması vardır.

Bununla birlikte, İslam ekonomisi maliye politikası, Devletin geleneksel bölüşüm, istikrar ve dağıtım rollerini yerine getireceğini vurgular.

İslam ekonomisi maliye politikasına göre; kamu gelirlerini; zekât ile birlikte haraç, cizye ve öşür, gümrük vergisi, ganimet vergisi, veraset vergisi ve olağanüstü vergiler oluşturmaktadır. Yine kamu gelirlerini oluşturan vergiler içinde, fey', miras, haram servet, kamuya ait işletmelerden elde edilen gelirler ve vakıf gelirleri yer almaktadır. İslam ekonomisi maliye politikasında kamu harcamaları konusunda ise; zekât dışında elde edilen gelirlerin harcamalarında, zamanın şartlarına göre kamu otoritesinin tam bir hareket serbestliği söz konusudur. Bunun yanında fey' geliri, kamu yararı ön planda tutulmak şartıyla, herhangi bir sınırlandırmaya tabi tutulmaksızın, asker, memur maaşları, savunma giderleri, bayındırlık işleri v.s. gibi devletin yapması gereken diğer bütün hizmetlerin gerçekleştirilmesi için kullanılır. İslam ekonomisinde kamu harcamaları açısından önemli olan nokta, harcamanın elde edilen gelirlere göre gerçekleşiyor olmasıdır.

KAYNAKÇA

Abdullah, M., A., B., (2012), “*The Entitlement Of The Bayt Al-Mal To A Muslim Praepositus’ Estates; An Analysis On The Right Of A Muslim To Bequeath Without Obtaining A Consent From The Bayt Al-Mal*”, International Journal Of Social Sciences And Humanity Studies Vol 4, No 1, 2012, pp. 269-278.

http://www.sobiad.org/ejournals/journal_ijss/archieves/2012_1/mohamad_asma di.pdf (e.t. 05.04.2019).

Abebrese, G., O. ve Pickson, R., B., (2018), “*Ricardian Equivalence Hypothesis in the Sub-Sahara African Countries*”, Journal of Economic Integration (Jei), Vol.33 No.3, September, 2018, pp.466-487.

Ahmed, Z., (1975), “*The Concept Of Jizya In Early Islam*”, Islamic Studies, Vol. 14, No. 4, Winter 1975, pp. 293-305. <https://www.jstor.org/stable/20846971> (e.t.06.04.2019).

Ahmed, Z., Iqbal M. ve Khan, F., (1983), Fiscal Policy And Resource Allocation In Islam, International Centre for Research in Islamic Economics King Abdulaziz University, Jeddah And Institute of Policy Studies, Islamabad.

Aslan, S., ve Koçal, V., (2016), “İslam Kaynaklarında Devlet ve Ekonomi Düşüncesi”, İslam Ekonomisi ve Finansı, Umuttepe Yayınları,s.1-50. (Editörler: Erdoğan, S., Gedikli, A., ve Yıldırım, D.,A.)

Asutay, M., (2014), “İslam Ekonomisine Politik İktisadi Bir Yaklaşım: Alternatif Bir Ekonomik Sistemin Sistematik Anlayışı”, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:4, s.119-137.

Aurora, Cristina, Bunea-Bontas ve Mihaela Cosmina Petre, (2010), “Fiscal Policy During The Current Crisis”, Romanian Economic and Business Review – Vol. 5, No. 4, pp: 48-67. <https://econpapers.repec.org/article/raujournal/default4.htm>(e.t.: 01.10.2018)

Bilginoğlu, M., A., ve Maraş, G., (2011), “ Makroekonomik Modellerde Maliye Politikası Kurallarının İşleyişi”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, S:2, s. 51-64.

Bukowski, A., (2014), “Social Role of Alms (zakāt) in Islamic Economies”, Annales. Etyka w Życiu gospodarczym / Annales. Ethics in Economic Life 2014 Vol. 17, No. 4, December 2014, pp: 123-131

Cimadomo, J., (2008), “*Fiscal Policy In Real Time*”, European Central Bank, Working Paper Series No 919, July 2008.

Çolak, A., (2003), “*İslâm’ın İktisadi Prensipleri*”, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi III, s.29-49.

Düzgün, R., (2010), “Türkiye Ekonomisinde Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 3 / 11 Spring 2010, s.

230-237.

Eskicioğlu, O, (2007), Çağdaş Vergi Anlayışının İslam Hukuku Açısından Eleştirisi, <http://www.enfal.de/vergi.pdf>, (e.t.:15.09.2018).

Falay, N., (1994), “İslam Ekonomisi: Çözölemeyen Sorunsallar”, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Sayı : 36, s.221-236.

Faridi, F.R., (1983), “Theory of Fiscal Policy in an Islamic State”, J. Res. Islamic Econ., Vol. 1, No. 1, pp. 15-30.

Günaydın, İ., ve Levent Yahya Eser, (2009), “Maliye Politikasındaki Yeni Trend: Mali Kurallar”, Maliye Dergisi, S: 156, Ocak-Haziran 2009, s.51-65.

Hebbel, K., S., ve Schmid, K., (2017), “Fiscal Rules in the World”, https://www.researchgate.net/publication/319451727_Fiscal_Rules_in_the_World, (e. t.: 01.10.2018).

Horton M. and El-Ganainy A., (2009), ”What Is Fiscal Policy?”, IMF, Finance And Development, June 2009, Volume 46, Number 2, pp:52-53. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2009/06/pdf/basics.pdf> (e.t.: 01.10.2018)

Karakurt B., ve Akdemir T.,(2010), “Kurallı Maliye Politikası: Türkiye’de Kurallı Maliye Politikası Örnekleri”, Maliye Dergisi, S: 158, Ocak-Haziran 2010, s.226-261.

Karaman, H., v.d., (2012), Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 86-B, 10. Baskı, Ekim 2012, Ankara.

Kahf, M., (2018), Alternatives of Public Debts in Islamic Finance, Muslims in Calgary, <http://muslimsincalgary.ca/alternatives-of-public-debts-in-islamic-finance/> (e.t: 10.10.2018).

Kahf, M., (1982), Fiscal And Monetary Policies In An Islamic Economy, Monetary And Fiscal Economics Of Islam Selected Papers, Edited Mohammad Ariff, International Centre for Research in Islamic Economics, King Abdulaziz University, Jeddah , Kingdom of Saudi Arabia.

Khan, M.,A., (1994), An Introduction To Islamic Economics, International Institute of Islamic Thought and Institute of Policy Studies 1. Baskı, Islamabad, Pakistan.

Khan, M., A., (2001), “Public Finance in Islam”, Islamic Studies, Vol. 40, No. 2 (Summer 2001), pp. 227-256

Kuran, T., (2018), “The Economic Impact of Islamism”, <http://assets.press.princeton.edu/chapters/s7731.pdf> (e. t.: 17.10.2018).

Lledó, V., v.d., (2017), “Fiscal Rules at a Glance”, International Monetary Fund, March 2017, <https://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/Fiscal%20Rules%20at%20a%20Glance%20-%20Background%20Paper.pdf> (e.t.: 01.10.2018).

MUNI, Masaryk University, 2018, “Fiscal and Monetary Policy”https://is.muni.cz/el/1456/podzim2015/MPF_AFIN/um/36055130/Fiscal_and_Monetary_Policy.pdf. (e.t.: 11.10.2018).

Mevdudi, Ebu'l Ala (2016). *İslam Ekonomisinin Temel İlkeleri*, Çıra Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Mustapha, M., Z., ve Sapiei, N., S., (2005), A Comparative Analysis On Zakahand Conventional Taxation Jurnal Syariah, 13: 1, pp:65-79.

Namazi, M., (2010), “*Bayt al-Mal and the Distribution of Zakat*”, Ahlul Bayt Digital İslamic Library Project, Vol.11, N.2, 2010 [6],

<https://www.al-islam.org/printpdf/book/export/html/21612> (e.t. 05.04.2019)

Ongan, N., T., (2008), İslam Ekonomisinde Bölüşüm, *Çalışma ve Toplum*, 2008/4,s. 213-238.

Richard W. Kopcke, Geoffrey M. B. Tootell, and Robert K. Triest, (2006), The Macroeconomics of Fiscal Policy, 1. Baskı, MIT Press (February 1, 2006).

Rahmani, M., F. Ve Maleki H., (2009), “Islamic Economics Versus Market Economics: The Concept Of Taxations”, *Chinese Business Review*, Volume 8, No.12, Serial No.78, Dec. 2009, pp:27-35.

Sugözü, İ., H., (2017), “*İslam Ekonomisi Ve Adil Ekonomik Düzen*”, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/8, p. 185-210, 3. Uluslararası Milli Görüş Sempozyumu: Erbakan ve Yeni Bir Dünya (Yayın No:3676128).

Sule, M., M., ve Adam, A., Y., (2018), Islamic Fiscal Policy And Sustainable Development In Nigeria: An Expository Assessment Of The Abbasid Caliphate, International Journal of Law, Humanities & Social Science Volume 2, Issue 3, January 2018), P.P. 1-16.

Tabakoğlu, A. (2016), İslam İktisadına Giriş, *Dergah Yayınları*, 4. Baskı, Haziran, 2016, İstanbul.

Tahir, S. (2013), Fiscal and Monetary Policies in Islamic Economics: Contours of an Institutional Framework, *Islamic Economic Studies* Vol. 21, No. 2, November, pp: 1-22.

Tcherneva, P.R. (2011), Fiscal Policy Effectiveness: Lessons from the Great Recession, Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper No. 649, January 2011, pp:1-25. http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_649.pdf (e.t: 01.10.2018).

TDV, Türkiye Diyanet Vakfı, (2013), İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 43, Ankara. .

Yıldırım, M. (2000), “İslam Hukukunda Ekonomik Hak Ve Ödevler”, Diyanet İlmi Dergisi, C: 36, S: 3, Temmuz-Agustos-Eylül 2000, s:5-30.

Yıldız, M., S., (2017), *Mekki Surelerde İslam Ekonomisi*, Şule Yayınları, 1. Baskı, Aralık 017, İstanbul.

Yusoff, M., B., (2006), “Fiscal Policy In An Islamic Economyand The Role Of Zakat”, *IIUM Journal of Economics & Management*, 14(2): 117-145.